

УДК 338.5

Г.Ф. Ємцева
Національний університет
харчових технологій

ПРОБЛЕМИ ВСТАНОВЛЕННЯ ЦІН НА РИНКУ ХЛІБА ТА ХЛІБОПРОДУКТІВ

Подальший розвиток ринку хлібо-булочних виробів пов'язаний з забезпеченням потреб споживачів у якісному хлібі за ціною, яка б задовольнила і споживача і виробника. Достатня величина отриманого прибутку забезпечить підприємствам-товаровиробникам можливість підвищення ефективності їх діяльності. У сучасних умовах це можливо лише на основі комплексного дослідження ринку хлібо-булочних виробів, прогнозу його розвитку та здійснення виважених дій органів державного управління щодо його регулювання.

Ключові слова: ціна, регулювання, політика ціноутворення, фіксована ціна, ринок хліба.

Further development of baked goods market is related to supplying consumers with high-quality bread with a price that would satisfy both consumer and producer. The sufficient profits of enterprises that produce the good will assure a possibility of increasing the efficiency of their activity. It is possible only if complex analysis of baked goods' market is conducted together with the prognosis of market's development that is required in current conditions. It would lead to actions of state administration focused on regulation of given segment.

Key words: price, regulation, pricing policy, fixed price, market of bread.

Хлібопекарська промисловість завжди займала особливе місце в економіці країн, тому що галузь з виробництва хліба та хлібобулочних виробів відіграє визначну соціальну роль у житті суспільства, задовольняючи потреби населення в життєво значущому харчовому продукті у необхідних обсягах. Виробництво хліба та встановлення прийнятних цін на нього є одним із головних внутрішньополітичних завдань будь-якого уряду. Відношення до хліба як до продукту стратегічного значення закріпилося ще в радянські часи і зберігається і по теперішній час.

Особливістю ринку хліба та хлібопродуктів є те, що він більш, ніж будь-який інший, залежить від ситуації в сільському господарстві. Зібраний і перероблений урожай зерна визначає і кількість, і якість готового продукту. Жоден продукт харчування, а вірніше зміна його ціни, не викликає такого резонансу у суспільстві та у державних структурах.

Постановка завдання. Хлібобулочні вироби традиційно займають найважливіше місце в раціоні харчування для більшості верств населення України. Потреба в них притаманна людям будь-якого соціального статусу і за будь-якого рівня доходів. Доходи суттєво впливають на розміри споживчого ринку хлібобулочних виробів та на переваги споживачів щодо певних видів даної продукції.

Визначення політики ціноутворення при встановленні цін на хліб та хлібобулочні вироби повинно бути орієнтовано на цілі, які повинні узгоджувати інтереси суспільства, підприємств та громадян. Уряд піклується про доступність цін для найменш захищених верств населення, регулюючи ціни на так звані «соціальні сорти хліба», тоді як підприємства намагаються встановити ціну, яка б дозволила одержати такий рівень рентабельності, який дозволив би виробнику розширювати виробництво, вчасно модернізувати зношені основні засоби, покращувати умови праці тощо.

Важливими проблемами подальшого розвитку ринку хлібобулочних виробів є: по-перше, забезпечення потреб споживачів у якісному хлібі промислової випічки за ціною, яка задовольнила б їхні очікування, по-друге, отримання підприємствами-товаровиробниками такої суми прибутку, яка надала б можливість суттєво підвищувати ефективність їх діяльності. У сучасних умовах це можливо лише на основі комплексного

дослідження регіональних ринків хлібобулочних виробів, прогнозу їх кон'юнктури на перспективу, здійснення виважених дій органів державного управління щодо розроблення та реалізації відповідних маркетингових стратегій підприємствами хлібопекарської галузі на ринку хлібобулочних виробів.

Проблеми регулювання хлібопекарської галузі в своїх публікаціях висвітлюють такі науковці, як Гайдучський П.І., Гончаров В.М., Мостовий Г.І., Омельченко К.Ю., Саблук П.Т., Ткаченко В.Г. та ін. Але чимало питань стосовно необхідності втручання держави в діяльність хлібопекарських підприємств та щодо методів регулювання хлібопекарської галузі залишаються недостатньо дослідженими. Метою статті є дослідження стану хлібопекарської галузі в Україні та внесення пропозицій щодо певних змін у регулюванні діяльності хлібопекарських підприємств.

Результати. Протягом останнього десятиліття стан хлібопекарської галузі характеризується спадом обсягів виробництва хліба та хлібобулочних виробів. Основною причиною падіння обсягів виробництва хліба, на думку фахівців, стало, насамперед, зменшення споживання хліба внаслідок скорочення населення країни, зміни купівельної спроможності населення, більш економне використання хліба та значне збільшення випікання хліба невеликими пекарнями та сільським населенням самостійно. Діяльність хлібопекарських підприємств стала низькорентабельною, а для багатьох із них навіть збитковою.

На початку 90-х років, коли наша країна тільки починала переходити на ринкові відносини (зарплати та пенсії були на низькому рівні), було доцільним введення регулювання цін на хліб (Постанова № 733 від 21.10.1994). Важливим пунктом у цій постанові було встановлення рівня рентабельності виробництва в межах 15%. Збереження такого рівня рентабельності давало можливість хлібопекарським підприємствам, отримуючи прибуток, вкладати його в розвиток самого виробництва, у його модернізацію й переоснащення, у розширення асортименту продукції, у поліпшення умов праці тощо. З 1996 року (постанова КМУ від 25.12.1996 № 1548) регулюванням цін на хліб на займаються місцеві адміністрації. При цьому рівень рентабельності хлібопекарських підприємств знизився. Рентабельність хлібопекарних підприємств, за оцінками фахівців, у 2007 році становила 2,2 %, у 2006 році вона складала 5—6 %, а в 1996 році — 12,7 %. У порівнянні з 90-ми роками рівень життя в країні зріс, збільшилися зарплати й пенсії, залишилася майже незмінною тільки ціна на «соціальний хліб». З 2%-ою рентабельністю у підприємств галузі практично немає запасу фінансової міцності. Будь-які цінові коливання чи то на сировину, чи на енергоносії, обов'язково впливають на результати діяльності хлібопекарних підприємств.

Смність українського ринку хліба фахівці оцінюють у 4—4,5 млн тонн хліба на рік. За статистичними даними, нині в Україні виробляється щорічно близько 2,0 млн тонн хліба і хлібобулочних виробів, що становить лише 32 % від обсягів виробництва 1990 року (Табл. 1). Порівняно з 1990 роком обсяги виробництва знизились майже втричі і продовжують знижуватися. Це пояснюється тим, що, по-перше, на ринку хліба встановився баланс між попитом на нього та пропозицією, оскільки такий продукт як хліб неможливо накопичити про запас. У 2000 році була встановлена раціональна норма споживання житнього та пшеничного хліба, яка складає 101 кг в рік на працездатну

Таблиця 1. Обсяг виробництва хліба та хлібобулочних виробів в Україні за 2000-2008 рр.

	1990	2000	2002	2004	2005	2008
Виробництво хліба та хлібобулочних виробів, млн тонн	6,7	2,46	2,36	2,15	2,11	1,9
Споживання хліба на душу населення, кг	141	125	131	126	124	115

Джерело: Держкомстат України

людину та 43,8 кг на дітей віком до 6-ти років. По-друге, на виробництво хліба суттєво вплинуло підвищення цін на нього, що призвело до більш економного споживання продукту. По-третє, в Україні склалася негативна демографічна ситуація, пов'язана зі скороченням тривалості життя людей та зменшенням народжуваності. Скорочення кількості населення на 4—6 млн чоловік теж вплинуло на ринок хліба. Крім того, змінюється структура споживання: в раціоні людей, внаслідок підвищення рівня добробуту, зменшується кількість спожитих мучних виробів та збільшується кількість овочів, фруктів, рибних та м'ясних виробів.

Обсяг виробництва хліба та хлібобулочних виробів в Україні за 2000-2008 рр. знизився на 22,8 % — з 2,46 млн тонн у 2000 році до 1,9 млн тонн у 2008 році.

Проаналізувавши ціни, які встановлені в окремих країнах на хліб та хлібобулочні вироби можна зробити висновок, що в Україні середня ціна на цей продукт складає близько 0,5 дол. США, тоді як в Білорусі і Молдові — 0,6—0,7 дол. США, в Росії — 0,8—0,9 дол. США, Чехії — 1,1 дол. США, Латвії — 1,3 дол. США, Великобританії — 2,4 дол. США, Данії — 3,1 дол. США. Наша держава утримує ціни на хліб не тільки регуляторними методами, а й реалізуючи сировину для хлібопечення (борошно) із своїх резервів по цінах, які на 25—30 % нижчі за ринкові.

Виробники хлібобулочних виробів пропонують споживачам широкий спектр різноманітних товарів, які відрізняються між собою за якісними показниками. Залежно від того, який товар пропонується ринку, встановлюється і політика ціноутворення на нього. Так, для соціальних сортів хліба підприємства будуть орієнтуватись на політику утримання ринку, а для нових сортів з поліпшеними смаковими та якісними показниками, здобних виробів та хлібобулочних виробів — будуть намагатись максимізувати прибуток, рівень якого буде обмежуватись тільки покупною спроможністю населення та готовністю споживача заплатити певну суму грошей за запропоновані вироби.

В даний час підвищення цін на хліб та хлібобулочні вироби не задовольняє жодну із сторін — ні споживачів, ні виробників, ні уряд. Регулювання цін на масові сорти хліба призводить до того, що їх виробництво для підприємств є збитковим. Для покращення ситуації виробникам необхідно виготовляти такі вироби, які б могли перекрити збитки, отримані від виробництва «соціального» хліба. Але якщо введуть регулювання і на ці вироби, у підприємств не буде іншого виходу, як підвищувати ціни на хліб.

На думку фахівців, ситуацію в галузі можна кардинально виправити, якщо зменшити або повністю відмінити на хліб податок на додану вартість. В радянські часи на хліб податок не нараховувався і на масові сорти хліба були встановлені фіксовані ціни.

Ціна на хліб в першу чергу формується із витрат виробництва, тобто витрат на сировину, електроенергію, зарплату тощо. Додавши до собівартості запланований прибуток (який для підприємств хлібопекарної галузі є мінімальним і регульованим) отримуємо оптову ціну виробництва. Далі, щоб отримати оптово-відпускну ціну по якій підприємство відпускає свою продукцію в торговельну мережу, необхідно врахувати податок на додану вартість (20 %). Торгівля теж добавляє свою торговельну націнку, яка для продуктів хлібопечення не перевищує 10 %. Таким чином формується роздрібна ціна. Якщо з цієї ціни виключити податок на додану вартість — виробники нічого не втраять, населення реально відчує зниження ціни на хліб. Зняття податкової складової у складі ціни дозволило б виробникам підняти оптово-відпускні ціни, що б призвело до збільшення рентабельності у галузі та зменшення її збитковості. Участь держави в соціальному захисті населення в цьому випадку була б реальною.

Ще одним шляхом вирішення проблеми є визначення статусу «соціального» хліба як соціально-значимого продукту та встановлення частки такого хліба у виробничій програмі підприємств. Тоді буде можливість встановити ціну на такий хліб, яка б задовольнила споживачів. А збитки, які отримає при цьому виробник повинні перекриватися з місцевих бюджетів. Питання погашення боргів повинно вирішуватися на державному рівні. Якщо в кожному регіоні, виходячи з встановлених традицій, демографічної ситуації

Економіка

та рівня доходів, обсяг випуску хліба по фіксованих цінах буде становити приблизно 15—20 % загального обсягу виробництва, а інша продукція випускатиметься за економічно обґрунтованими цінами з рентабельністю близько 15 %, ситуація на ринку хліба та хлібопродуктів зміниться на краще.

Згідно даних Держцінінспекції, станом на 30 грудня 2009 року, порівняно з початком року, роздрібні ціни на масові види хліба у підприємствах торгівлі зросли на: хліб з борошна I сорту — на 12,1 % (з 3,07 до 3,44 грн за 1 кг); хліб житньо-пшеничний — на 11,6 % (з 3,03 до 3,38 грн за 1 кг); хліб з борошна вищого сорту (батон) — на 12,9 % (з 3,71 до 4,19 грн за 1 кг). За цей період оптово-відпускні ціни на ці види хліба зросли на 9,9 — 10,9 %.

Таблиця 2. Рівень середніх роздрібних цін на хліб по регіонах України

Найменування регіонів	Хліб з борошна вищого сорту			Хліб житньо-пшеничний			Хліб з борошна першого сорту		
	На 31.12.08	На 31.12.09	У % до сер. цін на 31.12.08	На 31.12.08	На 31.12.09	У % до сер. цін на 31.12.08	На 31.12.08	На 31.12.09	У % до сер. цін на 31.12.08
Авт.Респ.Крим	4,07	3,96	97,3	3,55	3,9	109,9	3,09	3,51	113,6
Вінницька*	3,81	5,28	138,6	3,05	3,32	108,9	3,16	3,43	108,5
Волинська	3,74	3,87	103,5	2,98	3,37	113,1	3,12	3,42	109,6
Дніпропетровська	3,77	4,3	114,1	3,07	3,46	112,7	3,12	3,48	111,5
Донецька	3,23	4,02	124,5	2,96	-		3,1	3,42	110,3
Житомирська	4,08	4,32	105,9	3,05	3,34	109,5	3,19	3,46	108,5
Закарпатська	3,28	3,75	114,3	2,99	3,37	112,7	2,93	3,38	115,4
Запорізька	3,64	4,09	112,4	3,19	3,56	111,6	3,21	3,78	117,8
Івано-Франківська	3,3	3,79	114,8	2,89	3,17	109,7	2,65	3,32	125,3
Київська*	5,06	5,5	108,7	3,54	3,56	100,6	3,87	3,94	101,8
Кіровоградська	3,39	3,95	116,5	2,81	3,25	115,7	2,98	3,36	112,8
Луганська	3,77	4,05	107,4	3,09	3,54	114,6	3,02	3,33	110,3
Львівська	3,52	3,98	113,1	3,02	3,46	114,6	3	3,39	113,0
Миколаївська	3,58	4	111,7	2,72	2,99	109,9	2,74	3,17	115,7
Одеська	3,3	4,14	125,5	2,88	3,39	117,7	2,93	3,47	118,4
Полтавська	3,56	4,09	114,9	3,01	3,46	115,0	3,17	3,63	114,5
Рівненська	3,83	4,13	107,8	3,06	3,39	110,8	3,07	3,43	111,7
Сумська	3,4	4,05	119,1	3,04	3,26	107,2	3,06	3,28	107,2
Тернопільська	3,88	4,31	111,1	3,09	3,49	112,9	2,98	3,4	114,1
Харківська	3,7	4,1	110,8	3,05	3,35	109,8	2,92	3,3	113,0
Херсонська	3,32	4,21	126,8	2,72	3,46	127,2	2,7	3,39	125,6
Хмельницька	3,28	3,61	110,1	2,87	3,07	107,0	2,98	3,28	110,1
Черкаська	3,34	4,15	124,3	2,85	3,4	119,3	2,83	3,41	120,5
Чернівецька	3,63	3,78	104,1	3,09	3,2	103,6	3,19	3,41	106,9
Чернігівська	3,77	4,23	112,2	2,92	3,35	114,7	3	3,45	115,0
м. Київ*	4,96	5,13	103,4	3,28	3,44	104,9	3,65	3,65	100,0
м. Севастополь	4	4,33	108,3	3,08	3,39	110,1	3,13	3,48	111,2
середні по Україні	3,71	4,19	112,9	3,03	3,38	111,6	3,07	3,44	112,1
Середньозважена по Україні		4,03			3,35			3,40	

Джерело: дані Мін АПК України

За даними Держкомстату індекс споживчих цін на хліб у 2009 році становив 109,9 % (при індексі інфляції за цей період — 112,3).

Зростання оптово-відпускних цін виробників зумовлено збільшенням собівартості виробництва через підвищення цін на борошно (крім житнього), допоміжну сировину, подорожчання енергоресурсів, кредитів, транспортних витрат, зростання мінімальної заробітної плати та заробітної плати працюючих відповідно до Генеральної та галузевої угод.

Станом на 30 грудня 2009 року склався наступний ціновий діапазон: на хліб з борошна пшеничного першого сорту — від 3,17 грн у Миколаївській обл. до 3,94 грн у Київській обл. при середньому рівні цін по Україні 3,44 грн. за 1 кг; на хліб житньо-пшеничний — від 2,99 грн у Миколаївській обл. до 3,9 грн у Автономній Республіці Крим при середньому рівні цін по Україні 3,38 грн за 1 кг; на хліб з борошна пшеничного вищого сорту (батон) — від 3,61 грн у Хмельницькій обл. до 5,5 грн. у Київській обл. при середньому рівні цін по Україні 4,19 грн за 1 кг. (Табл.2).

Для торговельних підприємств реалізація хліба та хлібобулочних виробів попри декларування про невиконаність цього виду продукції для торгівлі, має переваги — масовість та відносно високий рівень торговельної надбавки, який станом на 30 грудня 2009 року встановлено у наступних межах: хліб з борошна I сорту — від 4,6 % у Вінницькій обл. до 17 % у Київській обл.; хліб житньо-пшеничний — від 4,6 % у Вінницькій обл. до 14,1 % у Київській обл.; хліб з борошна вищого сорту (батон) — від 5,3 % у Волинській обл. до 18,6 % у Вінницькій обл.

Як стверджують фахівці, найближчим часом ціни на хліб можуть підвищитися незначно і це підвищення може статися за рахунок підвищення заробітної плати робітникам галузі. 2009 рік більшість підприємств галузі закінчили зі збитками або з дуже низькою рентабельністю. Частка заробітної плати в собівартості хліба становить 10—11 %, а для того, щоб вона відповідала соціальним стандартам, її розмір повинен бути збільшений на 20—30 %. Таким чином доля заробітної плати в собівартості хліба підвищиться до 20 %.

Висновки. На формування цін в хлібопекарській галузі великий вплив має державного втручання та методи регулювання ринку хліба. Тому доцільним було б внесення змін в державне регулювання діяльності хлібопекарської галузі:

по-перше, необхідним є втручання держави у формування оптово-відпускних цін на зерно та борошно, які є основною сировиною для підприємств галузі;

по-друге, потребує значних змін податкова політика відносно до підприємств-виробників хлібопродуктів. Зниження для них податку на додану вартість дало б можливість підвищити рівень рентабельності підприємств і знизити ціни для споживачів;

по-третє, необхідним є створення єдиних умов оподаткування для хлібопекарських підприємств всіх форм власності, що забезпечить їм рівні

умови функціонування та розвиток малих приватних підприємств даної галузі.

Зміни позиції держави у наведених аспектах регулювання діяльності підприємств хлібопекарської галузі сприятимуть не тільки підвищенню рівня прибутковості відповідних підприємств-виробників та забезпеченню їхнього розвитку, а й зроблять доступнішими ціни на необхідні населенню харчові продукти.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Аграрна реформа в Україні / П.І. Гайдучський, П.Т. Саблук та ін.; За ред. П.І. Гайдучського.* — К.: ННЦІАЕ, 2005. — 424 с.

2. *Гончаров В.М., Солоха Д.В., Гладка С.Л., Висоцький О.П.* Стратегічні засади ціноутворення за умов ризику та невизначеності в системі інноваційного розвитку економічної системи України: Монографія. — Луганськ: Вид-во СНУ ім. В.Дала, 2007. — 208 с (с. 62—73).

3. *Корецький М.Х.* Державне регулювання аграрної сфери у ринковій економіці: Монографія. — К.: Вид-во УАДУ, 2002. — 260 с.

Економіка

4. *Омельченко К.Ю.* Вплив цін на рівень прибутковості хлібопекарських підприємств // Економіка АПК. — 2008. № 1. — с. 116—120

5. *Рынок хлеба и хлебобулочных изделий.* Мониторинговый отчет. Alliance Capital Management. К. — 2008. Marketing.Net.Ua.

6. *Статистичний щорічник України за 2008 р.* За ред.Осауленка О.Г. — К.: Консультант, 2009. — 566 с.

Ємцева Г.Ф. — anfisa60@gmail.com

Надійшла до редколегії 15.04. 2010 р.

*Стаття рекомендована до друку
д-ром екон. наук, проф. Мостенською Т.Л.*